

1

Alnus ry

Toholampi, lokakuu 2010

Matti Palo (toimittaja)

ELBAN LUONTOPOLUN KEHITTÄMINEN KOKKOLASSA

Seloste Alnus-työpajasta 6.9. 2010

Valokuva: Matti Parikka

Toholammin Lepistössä, 23.9.2010

Alnus ry

Matti Palo

KATSAUS ALNUS-TYÖPAJAAN SEKÄ OHJELMAN SISÄLTÖ

Yhdistyksemme nimi Alnus tulee leppäsuvun latinankielisestä nimestä. Alnus ry perustettiin Toholammin Riuttasen Lepistössä vuonna 2000. Parhaillaan vietämme yhdistyksen 10-vuotisen toiminnan juhluvuotta. Alnus-työpaja Kokkolassa Elban luontopolulla Rummelö-Harrbådan Natura 2000-alueella oli yksi juhluvuoden ohjelman osa.

Olin kaksi kertaa aiemmin kiertänyt luontopolun. Sen alkumatkan ikilepikko maapuineen ja keloineen oli tehnyt minuun vahvan vaikutuksen. Myös melkein silmin nähtävä maan kohoaminen merestä oli ollut minulle inspiroivaa. Kun opastetaulut kertoivat lähinnä alueen linnustosta, heräsi mieleeni idea tästä työpajasta.

Elban luontopolku on ainutlaatuinen Suomessa. Se kulkee lähes koko kolmen kilometrin pituudeltaan lepikon/ lepistön läpi! Lepistö on vanhaa elävää, osin pystykelloa ja osin maapuuta. Siellä viihtyy lepistöön ja maankohoamisrannikolle sopeutunut linnusto ja muu eläimistö. Myös aluskasvillisuus on monipuolinen, joten tämä rauhoitusalue edustaa harvinaista luonnon moninaisuutta.

Luontopolku, kaksi lintutornia ja alueen ulkoilureitit ovat kaupunkilaisten suosima retkeilykohde. Kansainvälisessä nuorisokeskus Villa Elbassa toimii yksi Suomen vanhimmista luontokouluista, jossa vieraillee vuosittain 1500-2000 koululaista.

Työpajan tarkoituksena oli uusimman tutkimustiedon tarjonta luontopolulla liikkuville. Luontopolun tietotaulut ovat täydennyksen tarpeessa. Maan parhaat asiantuntijat esitelmöijinä ja osanottajat työpajassa selvittivät uusien tietotaulujen tarpeen. Luontopolkua ehdotettiin kehitettäväksi myös matkailun edistämiseksi. Yleisöä saapui paikalle noin 20 henkeä.

Tuo maanantaipäivä valkeni aurinkoisena ja suhteellisen lämpimänä. Kolmen tervehdyspuheen jälkeen vaelsimme luontopolkua puoli toista tuntia. Luontopolun erikoisuus on alkumatkan ikilepikko sekä monimuotoinen linnusto ja kasvisto. Ympäristösihteeri Juhani Hannila kertasi Rummelö-Harbodan – luonnonsuojelualueen historiaa. Lintuvesialue on 236 ha, siitä rantaniittyjen osuus 50 ha. Näimme tornista hieman lintuja sekä Ylämaan karjaa ja lampaista niittyjen hoitotöissä.

Virkistävän aamukävelyn jälkeen vietimme pääosan loppupäivästä kuunnellen esitelmiä ja niistä keskustellen. Esitelmöijät toivatkin esiin monia uusia tutkimustuloksia, joita voimme jatkossa hyödyntää. Päivän lopuksi oli esitelmien annin seulontaa kahdessa työryhmässä ajatellen luontopolun viitoituksen ja opastetaulujen täydentämistä.

Kiitin lopuksi tilaisuuden esitelmöijä inspiroivista ajatuksista, järjestävän työryhmän jäseniä Juhani Hannilaa ja Ahti Räinää sekä Elban henkilöstöä hyvästä yhteistyöstä. Sanoin uskovani, että työpaja tuotti siihen asettamani toiveet ja että saaduilla eväillä voidaan merkittävästi kohentaa luontopolun vetovoimaisuutta ja opetusvaikutuksia. Harmi, ettemme saaneet enempää osanottajia. Alnus ry voisi jatkossa ottaa ohjelmaansa maakunnan luontopolkujen kehittämisen yhdistyksen toiminta-ajatuksen hengessä.

Luontopolun esitelmistä, puheista ja työryhmien raporteista kokosin tiivistelmät tähän raporttiin. Kahden työryhmän ehdotukset luontopolun kehittämiseksi ovat ensimmäisinä. Sitten seuraavat muut tiivistelmät ohjelman esiintymisjärjestyksessä.

Kokkolan kaupunki oli työpajan rahoittaja. Ehdotamme kaupungille luontopolun kehittämistä työpajasta saatujen viitteiden mukaan.

Alnus-työpajan ohjelma:

8.15 Työpajan avaus/Metsätalousinsinööri Tapio Salmela, Alnus ry, puheenjohtaja

8.20 Nuorisokeskus Villa Elba/Toimitusjohtaja Catarina Silvander

8.25 Mikä on Kokkolan luontokoulu?/ Luontokoulun opettaja, FM Sara Käll

8.30 Kiertokävely luontopolulla/Oppaana ympäristösihteeri Juhani Hannila, Kokkolan kaupunki

10.15 Kahvi

10.30 Lepän merkitys metsäekosysteemin toiminnassa ja biologisessa monimuotoisuudessa./Professori Pekka Niemelä, Turun yliopisto, biodiversiteetin ja ympäristönsuojelun laitos

10.50 Luontopolku, opastetaulut ja matkailu/YTM Marja Kuusiniva, Metsähallitus, luontopalvelut, Syöte ja YTT Jari Järviluoma, Metsäntutkimuslaitos, Vantaa.

11.20 Merestä kohonneen maan kehitys/MML Heikki Lindroos, vapaa tutkija, Järvenpää.

11.40 Leppä energiaviljelmillä/ MMT Jyrki Hytönen, Metsäntutkimuslaitos, Kannus & MMT Anna Saarsalmi, Metsäntutkimuslaitos, Vantaa.

12.00 Keskustelu

12.20 Lounas-

13.20 Lepän käyttökohteet puusepänteollisuudessa/Puuseppä Kari Virtanen, Nikari Oy, Fiskars .

13.40 Leppä kansanperinteessä/FM Nika Potinkara, Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos.

14.00 Kahvitauko

14.15 Työpajatyöskentely luontopolkua täydentävien tietotaulujen luomiseksi työryhmissä. Alustajat vetävät työryhmiä.

15.30 Työryhmien tulosten esittely.

15.50 Työpajan päätössanat/Professori Matti Palo, Alnus ry. Hän toimii myös pajan juontajana.

(PS. Noloilta tuntui, että emme saaneet edes Alnus ry:n jäsenistöä enempää kuin neljä henkeä paikalle. Myös metsäammattilaiset ja metsänomistajat loistivat poissaolollaan, vaikka esitelmät toivat runsaasti uusia tutkimustuloksia?)

Alnus työpaja

Työryhmän 1 raportti / Luontopolkutaulut – Rummelön luonto

Työryhmän puheenjohtaja Pekka Niemelä, Turun yliopisto

Yhteenvedon kokosi Juhani Hannila

Luontopolun rakenne

Työryhmään osallistui 7 henkilöä ja käytiin vilkas keskustelu päivän aikana kuultujen esitelmien pohjalta. Työryhmä käsitteli luontopolkutaulujen aihepiiriä laajemmin kuin vain leppä-aiheeseen liittyen. Todettiin, että kyseessä on tieteen tulosten popularisointi mielenkiintoa herättävään muotoon.

Nykyinen luontopolku on sopivan mittainen. Esitettiin, että luontopolun taulut olisivat kaupungin www-sivuilta tulostettavissa mukaan otettavaksi vihkoseksi. Taulut tarvitaan kuitenkin myös maastoon. Jaettavista vihkoista on todettu aiheutuvan roskaantumista.

Ongelmaksi todettiin kaksi- tai jopa kolmikielisyyden haaste. Tämän ratkaisuna voitaisiin käyttää sitä, että taulu olisi suomenkielinen ja taulun sivuilta olisi esille vedettävissä ruotsinkielinen ja englanninkielinen kuvatauluteksti.

Kuvia ja tekstiä tulee olla sopivassa suhteessa. Mieluummin paljon kuvia ja riittävän isoja. Nykyisissä tauluissa liian pienikokoinen fontti, tekstiä liikaa. Valokuvien/piirrosten laatu todettiin tärkeäksi, jotta taulut herättävät mielenkiinnon.

Taulujen tulee olla joko kestäviä tai sitten helposti vaihdettavissa ja uusittavissa. Myös vuodenaikojen tai vuosien mittaan vaihtuvat aiheet toisivat polulle uutta sisältöä.

Lintutornin linnustotaulu tulee ajantasaistaa.

Taulujen aiheet

Ideoina luontopolkutaulujen aiheiksi nousivat esille:

- 1-2 taulua aiheesta leppä –tervaleppä
- Leppä, metsän pioneeripuu, juurinysträbakteerit, typpipitoiset

lehdet maan parannusaineena

- Lepän punainen väri (leppä=veri)
- Puiden kemialliset puolustusmekanismit (todettiin aihe vaikeaksi)
- Harrbådan Geomorfologia – harju, moreeni
- Rantaviivan muutos viimeisen 1000 vuoden aikana ja tulevaisuudessa karttasarja
- Maankohoamisen esittely käytännössä (esim maastoon tolppia: ”rantaviiva oli tässä v. 1600”...)
- Ympäristön tilan kehitys; esim sammalten raskasmetallipitoisuuksien kehitys...
- Ylämaankarja todettiin kiehtovaksi aiheeksi: laidunnuksesta taulu

Alnus-työpaja

RUMMELÖ-HARRBÅDAN LUONTOPOLUN KEHITTÄMINEN

Yhteenveto 2. työryhmän tuloksista

Puheenjohtaja Kari Virtanen, Nikari Oy, Fiskars

Sihteeri Jari Järviluoma

Yleisiä kehittämisehdotuksia

Työryhmäkeskustelun aluksi pohdittiin luontopolun kohderyhmiä. Luontopolun kehittämisessä olisi huomioitava esimerkiksi lasten ja ulkomaisten matkailijoiden erityistarpeet. Myös esteettömyysnäkökulmaa pidettiin tärkeänä: ainakin tietyn osan polusta olisi syytä olla kulkukelpoista pyörätuolin, lastenvaunujen tai rollaattorin kanssa liikkuville.

Kohderyhmien lisäksi keskustelua herätti luontopolun saavutettavuus. Luontopolulle on Kokkolan keskustasta matkaa noin kolme kilometriä, eikä alueelle ole bussiyhteyttä. Varsinkin matkailijoita ajatellen polun saavutettavuus ei siten ole paras mahdollinen. Saavutettavuuden parantamiseksi päätien varresta ja Villa Elban paikoitusalueelta olisi hyvä laittaa viitoitus polun lähtöpaikalle.

Niin ikään luontopolun esitteessä oleva polun sijaintia kuvaava pikkukartta voisi olla hieman suurempi ja yksityiskohtaisempi, jotta matkailijat pystyisivät sen avulla löytämään tiensä keskustasta Villa Elbaan. Matkailijoita silmällä pitäen polun

esitteitä tai yleisempi Kokkolan seudun luontokohdeopas tulisi olla saatavilla esimerkiksi kaupungin matkailuinfosta, hotelleista ja vaikkapa R-kioskeista.

Teemaopastetauluihin liittyviä kehittämissuhteita

Luontopolun opastetaulujen luettavuus paranisi, jos niiden teksti olisi valkoisella pohjalla, eikä, kuten nykyään, valokuvataustaa vasten. Myös taulukohtaista tekstin määrää olisi ehkä paikallaan supistaa ja miettiä tekstin jäsentämistä lyhyempiin kappaleisiin. Opastetaulujen rakennusmateriaaliin liittyen työryhmässä ideoitin taulujen kehystämistä lepästä tehdyillä raameilla, jotka sointuisivat hyvin polun leipistöiseen ympäristöön.

Opastetaulujen sisällöstä keskusteltaessa pohdittiin polun tematiikan laajentamista. Nykyään polun opasteiden hallitsevana aihealueena on alueen poikkeuksellisen monimuotoinen linnusto, jolloin myös siitä kertovat opastetaulut puolustavat hyvin paikkaansa. Lintutaulujen yhteyteen työryhmä ideoi teknistä ratkaisua, jossa linnun kuvan kohdalla olevaa nappia painamalla kovaäänisestä kuuluisi kyseisen linnun ääntelyä. Linnuston ohella työryhmä näki alueella olevan kuitenkin muitakin kiinnostavia erikoisuuksia, joita kannattaisi opastetauluissa nostaa esille nykyistä enemmän.

Työryhmän mielestä luontopolun teemaopastetauluissa tulisi kiinnittää enemmän huomiota ensinnäkin alueen *puulajistoon*. Esimerkiksi alueelle leimallisista harmaaja tervalepästä voisi olla omat taulut, joissa kuvailtaisiin puulajien ominaisuuksia niin

puukasvina kuin puusepänteollisuuden raaka-aineena. Toinen polun ympäristöön ja geomorfologiaan erinomaisesti sopiva teema on *maankohoamisilmiö* ja erilaiset luovat ratkaisut sen demonstroimiseksi (esim. tietyin välein toistuvat kytit, jotka kertoisivat rannan olleen tällä kohdalla silloin ja silloin). Kolmantena teemana työryhmässä otettiin esille *kansanperinne*, josta on mahdollista ammentaa historiallisia lisämerkityksiä opastetaulujen sisällön rikastamiseen.

Tapio Salmela

Alnus ry:n puheenjohtaja

TERVETULOA ALNUS-TYÖPAJAAN!

Alnus ry (www.alnus.fi) viettää tänä vuonna yhdistyksen 10-vuotisen toiminnan juhlavuotta. Alnus-työpaja Kokkolassa, Elban luontopolulla on osa juhlavuoden ohjelmaa, johon kuuluu myös kuluvana vuonna Alnus ry:n neljä eri näyttelyä Metsäkulttuurikeskuksessa Tapion Tuvalla Kalajoen Hiekkasärkillä. Juhlavuoden päätapahtuma oli eilen päättynyt viisi päiväinen Tukkilaisfilmifestivaali, joka avattiin Kuningasjätkä-elokuvan ulkoilmaesityksellä Toholammin Riutankoskella.

Alnuksen tarkoituksena on metsäkulttuurin edistäminen ja metsien merkityksen tunnetuksi tekeminen Keski-Pohjanmaalla ja kansainvälisesti. Järjestämme näyttelyitä, retkeilyjä, seminaareja, esitelmiä ja muuta vastaavaa toimintaa. Alnus tarjoaa mahdollisuuden ja puitteet oman alueen metsäperinteen tallentamiseen ja esille saamiseen.

Tapahtumat järjestämme yleensä yhteistyössä yhteistyökumppaneiden kanssa, kuten tämänpäiväinen tapahtumammekin Alnuksen jäsenen Kokkolan kaupungin kanssa. Kiitos kaupungille, joka mahdollisti osallistumisellaan työpajamme pitämisen.

Yhdistyksemme nimi Alnus tulee leppän latinankielisestä nimestä. Leppä on pioneeripuulaji merestä nousevan maan metsittymisessä, ja me puolestamme haluamme Alnuksen olevan pioneeri keskipohjalaisessa metsäkulttuurissa.

Mikäs sopivampi paikka leppäaiheisen työpajan pitämiseen, kuin tämä Elba ja täällä oleva lepikkoinen luontopolku. Kokkola sijaitsee meren rannalla keskellä merestä nousutta Pohjanmaata, jonka kaikkien metsien metsittymiselle leppä on luonut aikanaan pohjan.

Toivotan menestystä ja avarakatseisuutta Alnuksen emeritus puheenjohtaja Matti Palon ideoimalle ja johtamalle työpajalle, jonka tehtävänä on maan parhaiden asiantuntijoiden esitelmien johdolla päivittää Elban upean luontopolun tietotaulut, palvelemaan luontopolun käyttäjiä ja seudun matkailua.

Sara Kåll
Kokkolan luontokoulu

Nuorisokeskus Villa Elba ja sen luontokoulu

Nuorisokeskus

Nuorisokeskus Villa Elban erityisosaaminen on nuorisotyö, olemmehan Opetusministeriön tukema ja valvoma valtakunnallinen nuorisokeskus. Nuorten parissa tehtävän kansainvälisen työn tavoite on tarjota nuorille mahdollisuus kansainvälisen toiminnan kautta oppimiseen monikulttuurisessa ympäristössä. Nuoria autetaan löytämään omat vahvuutensa, kykynsä ja osaamisensa kansainvälisten leirien ja ohjelmien, koulutuksien, työharjoittelun ja vapaaehtoistyön avulla.

Luontokoulun tavoitteina on tuottaa positiivisia elämyksiä luonnossa, herättää kiinnostusta ja kasvattaa vastuuta ympäristöstä. Ohjelmat ovat ympäristöön ja luontoon liittyviä elämyksellisiä kokonaisuuksia sekä seikkailuja ja yhdessä kohdattavia haasteita.

Eri-ikäisille tarjottavissa ohjelmissa keskitytään seikkailuun, retkeilyyn ja iloiseen tekemiseen vuodenaikaan sopivilla ohjelmilla. Hyväntuulisuuden lisäksi pyrimme saamaan liikettä sekä kehoon että mieleen.

Valtioneuvoston asetus nuorisotyöstä ja –politiikasta asettaa nuorisokeskukselle tavoitteen toimia myös nuorisotyön kehittämiskeskuksena ja kuntien nuorisotyön alueellisena palvelukeskuksena. Tähän tavoitteeseen Villa Elba pyrkii hankkeiden ja verkostoissa toimimisen avulla.

Villa Elba tarjoaa myöskin rauhallisen kokous- ja koulutuspaikan laadukkaine palveluineen ja järjestämme eri organisaatioiden ja yksityishenkilöiden juhlatilaisuudet rauhallisessa ympäristössä.

Nuorisokeskuksemme sijaitsee Vanhansatamanlahdella Sannanrannalla. Kokkolan huvila-asutus sai alkunsa Sannanrannalla 1860-luvulla. Kaupungin porvarit ja varakkaat virkamiehet halusivat pois kaupungin kiireistä ja arkipäivästä rentoutumaan. Merenranta oli houkuttelevaa aluetta ja näin Sannanranta alkoi kehittyä huvila-alueeksi. Sannanrannan pohjoispuolella sijaitsi matala saari, Elba.

Tähän aikaan Elbassa oli suolamakasiini, jonka seinät kostealla ilmalla kimalsivat suolasta. Myöhemmin rakennus purettiin ja hirsistä rakennettiin koulu Vitsariin.

Jo tähän aikaan Elba oli suosittu kesänviettopaikka ja myös Elban alueelle alettiin rakentaa kesähuiloita. Kamreeri Torsten Wilhelm Sevón osti maatalon 1890-luvulla, jonka hän siirsi Elbaan huvilaksi. Vuonna 1956 Folke Neustedt myi huvilan Kokkolan kaupungille. Koulutoimi otti Elban käyttöönsä, joka toimi monen vuoden ajan lasten kesäsiirtolana. Vuonna 1991 paikka siirtyi nuorisotoimelle ja Elba aloitti toiminnan kansainvälisenä nuorisokeskuksena. Elbaan rakennettiin uusi keittiö ja ruokala vuonna 1994. Rakennus laajennettiin kongressirakennukseksi vuonna 1996. Osa majoitusrakennuksista on uusia ja osa remontoituja vanhoja rakennuksia.

Naapurinamme on linnustonsuojelualue pitkospuineen ja luontopolkuineen. Ohjelmatarjontamme onkin painottunut merellisiin elämyksiin ja ympäristökasvatukseen.

Luontokoulu

Kokkolan Luontokoulu on perustettu keväällä 1992. Se toimii osana Nuorisokeskus Villa Elbaa Pohjanlahden rannalla, Rummelön linnustonsuojelualueen kupeessa. Luontokoulun käytössä on oma opetustila ja laboratorio. Silti suurin osa koulupäivistä vietetään luonnon suuressa luokassa taivas kattona ja maa lattiana. Luontokoulumme on Suomen vanhimpia luontokouluja.

Luontokoulu tukee opettajia ja ohjaajia ympäristökasvatuksen saralla. Päivä luontokoulussa, vuosi kummiluokkana, kurssi tai luontoleirikoulu ovat parhaassa tapauksessa kuin ponnahtuslauta ympäristötietoiseen arkeen. Tavoitteita on tuottaa positiivisia elämyksiä luonnossa, herättää kiinnostusta ja kasvattaa vastuuta ympäristöstä.

Luontokoulussa ohjataan käyttämään kaikkia aisteja ja nauttimaan luonnon ihmeistä. Jotta kaikkien havainnointikyky olisi terässään ja toivottu avoimuus valloillaan, on luotava turvallinen ilmapiiri. Luontokoulun tärkeitä tavoitteita ovatkin hyvän yhteishengen luominen ja toisista välittäminen. Luontokoulun ohjelmat ovat ympäristöön ja luontoon liittyviä elämyksellisiä kokonaisuuksia tai/sekä seikkailua ja yhdessä kohdattavia haasteita. Oppilaat oppivat luontokoulussa tekemällä, kokemalla ja tutkimalla.

Kokkolan koulutoimen ja ympäristötoimen tuen ansiosta kaupungin luokat voivat hakeutua kummiluokiksi veloitusetta. Kummiluokka vierailee luontokoulussa n. 9 kertaa vuodessa ja käy läpi luontokoulun opetussuunnitelman. Opetussuunnitelman tavoitteina on tukea opettajia toteuttamaan ympäristökasvatusta toiminnallisilla menetelmin. Myönteiset elämykset luonnossa yksin ja yhdessä ryhmän kanssa tukevat myös lapsen sosiaalista kehitystä.

Villa Elbaan tulee leirikouluja koko Suomesta. Ohjaamme päiväkotiryhmiä, erilaisia nuorisoryhmiä, leirejä ja retkeläisiä ja aikuisia ympäri vuoden. Keskitymme meille läheisiin aiheisiin; luontoon, mereen ja seikkailuun. Mielikuvitusta ja hyväntuulisuutta pyritään saamaan mukaan jokaiseen päivään!

Juhani Hannila

Kokkolan kaupunki

Rummelö-Harrbådan luonnonsuojelualue

Työpajan aluksi tutustuimme Rummelön luontopolkuun, retkeilyrakenteisiin, alueen luontoon ja luonnonhoitoon. Rummelö-Harrbådan lintuvesialue (noin 240 ha) on kokonaisuudessaan Kokkolan kaupungin omistuksessa ja on ollut tunnettu linnustollisista arvoistaan jo 1950-luvulta alkaen. Suuri kunnia tästä kuuluu kokkolalaiselle Ruben Casénille, joka tutki ja rengasti alueen rantaniittyjen kahlaajalinnustoa 1950-1960 –luvuilla.

Jo vuonna 1975 Kokkolan kaupunginhallitus päätti kieltää rantaniityillä liikkumisen lintujen pesimäaikana 15.4. – 31.7. välisenä aikana, jolla haluttiin suojella alueen linnustoa. Vesilintujen metsästys on kielletty koko Kokkolan vesialueella. Vuonna 1981 alue liitettiin osaksi valtioneuvoston vahvistamaa valtakunnallista lintuvesien suojeluohjelmaa.

Sittemmin alue on liitetty myös osaksi EU:n Natura 2000 –luonnonsuojelualueiden

verkostoa. Kokkolan kaupunki haki ympäristökeskukselta alueen rauhoitusta jo 1990-luvun lopulla. Alue perustettiin yksityismaiden luonnonsuojelualueeksi viimein syksyllä 2009. Luonnonsuojelualueita ei ole vielä merkitty maastoon.

Alueen suurimmat arvot ovat

- edustavat maankohoamisrannikon luontotyyppit
- matalat vesialueet ja hiekkasärkät
- kasvillisuuden sukkessiosarjat matalista niittyrannoista pensaikoihin, leppävaltaisiin primäärisuknessiovaiheen metsiin ja lopulta kuusikoihin tai männiköihin.
- Geologisesti mielenkiintoinen Harrbådan niemi, joka on noin 200 km pitkän harjujakson luoteisin maan pinnalla näkyvä osa. Niemi jatkuu meren alaisena luoteen suuntaan parikymmentä kilometriä ja tunnetaan nk. hiekkapankkina
- arvokas niittyarantojen pesimälinnusto, erityisesti kahlaajat
- muuttolintujen merkittävä ruokailu- ja kerääntymisalue.
- Kokkolan tärkein ympäristökasvatuksen maastokohde (Villa Elbassa toimii yksi Suomen vanhimmista luontokouluista, kävijämäärä 1500-2000 koululaista/vuosi)
- suosittu virkistyskohde lähellä kaupungin keskustaa, jolla on myös matkailullista merkitystä hyvin opastettuna ja helposti saavutettavana kohteena.

Alueelle on rakennettu kaupungin toimesta mm:

- luontopolku 3,5 km (12 taulua)
- pitkospuureitistöjä noin 2 km
- 2 lintutornia
- 2 lintulavaa
- infopisteitä ja opasteita
- lisäksi alueesta on laadittu kolmekielinen luontopolkuesite ja ratkeilyreitit löytyvät myös kaupungin www-sivuilta
- Talvisin alueella on latureitistö

Rantaniittyä suojelualueella on noin 50 ha. Alueen rantaniittyjä hoidetaan suunnitelmallisesti. Luonnonhoitotoimenpiteet aloitettiin Kokkolan kaupungin toimesta 1992, jonka jälkeen hoitoalue on laajentunut noin 35 hehtaariin, josta n. 30 ha on laidunnusalueita. Laidunnus alkoi 1995, nykyisin alueella laiduntaa lampaita (noin 80 kpl) ja Ylämaankarjaa (n. 30 eläintä). Hoitotoimien tarkoituksena on alueen linnustollisten ja maisemallisten arvojen turvaaminen. Hoito estää

alueen kiihtyvän umpeenkasvun ja rantojen kahlaajalajisto on monipuolistunut ja parimäärät ovat nousseet hoitotoimien seurauksena noin kuusinkertaiseksi.

Keväisin ja syksyisin alueelle kerääntyä erityisesti sorsalintuja, kahlaajia, hanhia ja joutsenia. Enimmillään yksilömäärät lasketaan tuhansissa linnuissa. Pesimälinnuston arvokkaimpia lajeja ovat uhanalainen etelänsuosirri (satunnaisesti), suokukko, kaulushaikara, ruskosuohaukka, jne.

Alueen rantametsät ovat kehittyneet luonnontilaisina viimeisten 40 vuoden aikana. Alueella on vanhoja harmaaleppämetsiä ja runsaasti lahoppua. Aluetta elävöittävät merestä kuroutuneet ja kuroutuvat fladat ja pienet kluuvilammet. Osa kosteikoista on kehittynyt rannikon ohutturpeisiksi soiksi. Metsälinnusto on monipuolinen runsaan lahoppuuston ja rehevien lepikoiden ansiosta. Rantametsissä pesii vuosittain mm. useita pareja pikkutikkoja, mustapääkerttu, sirittäjiä, tilittejä, pyy jne.

Pekka Niemelä

Turun yliopisto

Lepän merkitys metsäekosysteemin toiminnassa ja biologisessa monimuotoisuudessa.

Meikäläiset leppälajit – harmaaleppä ja tervaleppä – poikkeavat biologialtaan ja ekologialtaan muista boreaalisen ekosysteemin puulajeista. Lepät ovat nimittäin typenyhteyttäjäkasveja. Lepät elävät symbioosissa *Frankia*-nimisten sädesienten kanssa. Sädesienet tuottavat leppälle sen tarvitseman typen ja leppä vuorostaan antaa sienelle sen tarvitseman ravinnon.

Typenyhteyttämiskyvystä on monia seuraamuksia leppäbiologiaan ja ekologiaan. Leppä on metsäsuokkion alkuvaiheen kasvi ja pystyy kasvamaan hyvinkin typpiköyhällä maaperällä. Niinpä harmaaleppä valtaa puista ensimmäisenä Pohjanlahden ravinneköyhät ja humuksettomat vesijättömaat. Leppä tuottama typpipitoinen karkeus valmistaa maaperän muille puulajeille ja siten leppä on erittäin tärkeä boreaalisen metsäekosysteemin toiminnalle. Leppälehden typpipitoisuus on

muihin lehtipuihin verrattuna korkea ja leppäkariketta voidaan käyttää myös maanparannukseen.

Lepällä on lehtipuista pisin kasvukausi. Lepän versot kasvavat ja tuottavat uusia lehtiä koko kasvukauden ajan. Leutoina syksyinä lepän lehdet säilyvät vihreinä ja yhteyttämiskykyisinä aina marraskuulle saakka. Koska lepällä ei ole puutetta tyyppistä se varistaa alkukesän vanhat lehdet pois kasvukauden aikana. Näin loppukesällä kasvaneet lehdet säilyttävät yhteyttämiskykynsä pitkään. Lepät ovat poikkeuksellisia lehtipuita myös siinä suhteessa että ne eivät tule ruskaan. Kun tyyppiä on riittävästi ei ravinteita tarvitse ”kiskoa” talven tullessa niin tarkkaan talteen kuin mitä muut lehtipuut joutuvat tekemään.

Kasvit puolustautuvat kasvinsyöjiä vastaan mekaanisesti (piikit, okaat, jne) tai kemiallisesti tuottamalla myrkyllisiä tai sulavuutta alentavia yhdisteitä. Esimerkkejä sulavuutta alentavista yhdisteistä ovat koivunlehtien fenolit ja tanniinit sekä havupuiden terpeenit. Kasvikunnan tuottamat myrkylliset yhdisteet ovat yleensä tyyppipohjaisia. Tyypillinen ryhmä ovat alkaloidit joihin kuuluvat esimerkiksi kokaiini, nikotiini, kofeiini ja strykniini.

Typenyhteyttäjänä leppä kykenee tuottamaan näitä myrkyllisiä yhdisteitä varsinkin runkoon ja oksiin. Leppä on erittäin vastustuskykyinen nisäkästuholaisia kohtaan. Leppä ei kelpaa hirvieläimille, myyrille ja jäniksille. Toisaalta lepän tyyppipitoiset lehdet ovat haluttua ruokaa hyönteiskasvinsyöjille. Lepän lehdillä elää suuret määrät perhosia, sahapistiäisiä, kovakuoriaisia ja äkämänmuodostajia.

Näin leppä on tärkeä puulaji boreaalisen havumetsän monimuotoisuuden kannalta. Osa hyönteislajeista on pitkälle erikoistunut lepän kemialliseen puolustuksen murtamiseen ja voi aika ajoin aiheuttaa jopa tuhoja. Tällaisia lajeja ovat idän lehtikuoriainen ja lepänkäärökärsäkäs.

Luontopolku, opastetaulut ja matkailu

Marja Kuusiniva, Oulun seudun
ammattiopisto

Jari Järviluoma, Metsäntutkimuslaitos

9.9.2010

Luontopolku on aiheensa mukaan ja mieleenpainuvasti nimetty 0,5-10 km:n pituinen luonnonympäristössä kulkeva ja luontoharrastukseen tarkoitettu kävelyreitti, jolla on sekä *kulkua ohjaava opastus* että luonnosta yleensä ja sen erikoisuuksista kertovia *opastetauluja* (Kuusiniva 2008, 30). Kulkua ohjaavan opastuksen eli viitoituksen tarkoituksena on ohjata polkujen käyttäjät oikeille reiteille ja osoittaa tietyin väliajoin, että kulkija on menossa haluamaansa suuntaan. Aukottomalla viitoituksella on siten myös turvallisuuden tunnetta vahvistava merkitys. Luontopolkujen opastetaulut voidaan sisällön perusteella jakaa kartta-, ohje- ja teemaopastetauluihin. Polkujen lähtöalueilla ja reittien varrella sijaitsevista karttaopastetauluista selviävät eri reittivaihtoehdot, välimatkat, taukopaikat ja nähtävyydet. Ohjeopastetaulut puolestaan informoivat siitä, kuinka alueella tulee toimia koskien mm. jätehuoltoa tai mahdollisia liikkumisrajoituksia. Luontopolkujen teemaopastetaulut kertovat kuvin ja sanoin alueen erityispiirteistä, esimerkiksi geologiasta, kasvillisuudesta, linnustosta, eläimistöstä, metsätyypeistä ja puulajeista sekä ihmistoiminnan vaikutuksista luonnonympäristöön. Visuaalisen aistimisen lisäksi teemaopasteita on mahdollista rakentaa myös tunto-, kuulo-, haju- ja makuaisteilla havainnoitaviksi.

Hyvälle teemaopastetaululle voidaan linjata tiettyjä ulkoisia ja sisällöllisiä vaatimuksia. Toimiva opastetaulu: 1) pysäyttää ja pitää lukijan mielenkiinnon yllä, 2) voidaan lukea niin huvia kuin hyödyn vuoksi, 3) on tehty puusta eli sulautuu ympäristöön ja on kestävä, 4) on tehty yhtenäisellä tyylillä alueen muiden opastetaulujen kanssa, 5) on kuvitettu selkeillä, värillisillä ja riittävän suurilla piirroksilla tai valokuvilla, 6) on tekstitetty lyhyesti, selkokielisesti ja riittävän suurin kirjaimin, 7) sijaitsee kertomansa kohteen välittömässä läheisyydessä ja 8) on sijoitettu seuraavaan opastetauluun nähden siten, että huomioidaan polun pituus (lyhyellä luontopolulla 50-100 metrin välein, max. 15 opastetaulua/polku).

Matkailun näkökulmasta luontopolut ovat tärkeä matkailijoiden viihtyvyyteen vaikuttava oheispalvelu. Luontopolkujen merkitys ilmaisena oheispalveluna korostuu erityisesti sellaisilla alueilla, joissa matkailijoita liikkuu muutoinkin paljon. Spesifiseen teeman tai poikkeuksellisen vetovoimaiseen luonnonympäristöön tukeutuvat luontopolut voivat itsessäänkin houkuttaa matkailijoita, joiden vierailun päämotiivina on luontopolkuun tutustuminen. Luontopoluilla eräänä ympäristökasvatuksen välineenä voidaan arvioida olevan myös yleisempää vaikutusta luontomatkailun kysyntään: pitkällä aikavälillä luontomatkailun menestyminen riippuu siitä, mihin suuntaan nuorten ikäluokkien matkustuskäyttäytyminen ja kiinnostus luontoa kohtaan kehittyy tulevana vuosikymmeninä.

Luontopolkujen matkailukäytön lisäämisen merkittävin haaste liittyy luontopoluista tarjolla olevan informaation saatavuuteen ja riittävyteen. Matkailijat eivät aina tiedä olemassa olevista luontopoluista, ja vaikka luontokohde-esite tai vastaava olisikin saatavilla, se ei välttämättä sisällä matkailijan kannalta oleellisia käytännön asioita (linja-autoaikataulut, tarvittavat jalkineet ja muut retkeilyvarusteet, sääskiltä suojautumisen tarve, hätänumero yms.). Matkailukäyttöä silmällä pitäen luontopolkujen opastetauluissa ja muussa viestinnässä on pyrittävä huomioimaan mahdollisimman hyvin myös ulkomaisten, eri kielialueilta tulevien matkailijoiden tarpeet.

Kirjallisuus:

Kuusiniva, Marja (2008) Opastetaulut luonto-opastuksen välineenä. Kvantitatiivinen tutkimus opastetaulujen tehokkuudesta Napapiirin retkeilyalueella. Julkaisematon matkailututkimuksen pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, Kauppatieteiden ja matkailun tiedekunta.

Heikki Lindroos
Järvenpää

**MERESTÄ KOHONNEEN
MAANKEHITYS**

Maankohoaminen on voimakkainta Merenkurkun alueella – sadassa vuodessa lähes metri! Erityisesti laakeilla ranta-alueilla uutta maata nousee merenpinnan yläpuolelle ”silminnähdessä”; karttakuva muuttuu, jonka merkinä moni peltojen keskellä nykyisin kohoava kumpare kantaa edelleen saaren tai niemen nimeä muistuttaen aiemmasta yhteydestään mereen. Maankohoaminen onkin yksi voimakkaimmista jokapäiväisistä luonnon dynaamisuuden signaaleista.

Kokkolan kaupungilla on maaperägeologisesti arvokas luontokohde Rummelö-Harrbådan niemessä. Sen ytimenä oleva harjumuodostuma on tyypillinen vetäytyvän jäätikön suuntaisen sulavesivirran kasaama pitkittäisharju, jonka vanhin osa liittyy ns. Laukaan harjujaksoon, nuorimman – noin 20 km veden alla olevan osan – odottaessa vielä maatumistaan parin seuraavan vuosituhatvuotensa aikana.

Kivilajikoostumukseltaan Rummelö-Harrbådan harjuaines ei juurikaan poikkea Pohjanlahden rannikon kallioperän graniittisesta aineksestä. Opettavaiseksi sen tekee retkeilijälle hiekkakerrosten lajittuneisuuden ohella kivien pyöreäksi hioutuneet muodot. Harjun nuorimmat laitteet, vasta merestä nousseet osat, ovat peittyneet hienoainesta runsaasti sisältävästä, harjuainesta ravinteista rikkaammasta moreenista, jonka seurauksena rantaniityt kasvavat hyvin heinää ja tarjoavat karjan laitumia aivan Kokkolan keskustan tuntumassa.

Kasvillisuuden kehitys (suksessio) on maatuvan maan rannoille tyypillistä: Rantaruovikkoa seuraa lehtipuusto, leppä etunenässä – niin myös Rummelö-Harrbådan niemellä. Maan vanhetessa ja noustessa pohjaveden pinta alenee, ja kehittyvä maannos muodostuu sekä rakenteellisesti (podsoli) että vesitaloudellisesti otolliseksi havupuuston kehittymiselle; kuivilla harjunosilla pääpuulajiksi tulee pääsääntöisesti mänty, alaville kosteille maille kuusi.

Nuoren metsämaan rakenteellisen kehityskaaren oivalsi ja kuvasi pietarsaarelainen metsänhoitaja, metsät. tri Eric Appelroth jo 1940-luvulla. Myöhemmät selvitykset mm. Lohtajalla ja Himangalla ovat täydentäneet tuota kuvaa havainnoin, että

hienoaineksesta rikas maannos pakkautuu usein rannan suuntaisten kynnäiden taakse muodostaen vettä läpäisemättömän kerroksen, joka edistää (orsivesitasona) myös soistumista. Tällä on ilmeinen yhteys Merenkurkun alueella paikoin havaittuun kuusikoiden kasvukunnan heikkenemiseen.

Retkeilijä löytää kaikki kasvillisuussukcession vaiheet Villa Elbasta lähtevän luontopolun varrelta opastetaulujen viitoittamina. Maankohoamisilmiöllä voisi kuitenkin olla erityisesti Rummelö-Harrbådan niemelle ominaisena nykyistä selkeämpi rooli – ja opastetaulut. Geologinen omaleimaisuus voisi nostaa Elban luontopolun yhdeksi maamme hienoimmista maankohoamisen havaintopaikoista, jossa maatuvan maan vaiheet voitaisiin havainnollistaa rinnan Kokkolan kaupungin satamien siirtojen kanssa, taustana jatkuva rannansiirtymä.

Luontopolun ainutlaatuinen sijainti urbaanin asutuksen kyljessä korostaa kohteen matkailullista merkitystä valttikorttina vaikkapa Maailman perintöluetteloön kirjatulle Raippaluodon maankohoamisrannikolle (Kvarken, de Geer-moreenit).

Jyrki Hytönen ja Anna Saarsalmi

Metsäntutkimuslaitos, Kannus ja Vantaa

Harmaaleppä energiapuuna

Bioenergian käyttöä energiantuotannossa ollaan edistämässä voimakkaasti. Tällä tavoitellaan mm. ilmastonmuutoksen hillitsemistä, energian toimitusvarmuuden turvaamista, energianhankinnan monipuolistamista sekä työllisyyden ja alueellisen kehityksen edistämistä. EU on asettanut sitovaksi tavoitteeksi sen, että uusiutuvan energian osuus vuoteen 2020 mennessä on 20 %. Suomessa metsähakkeen tuotantoa ollaan lisäämässä nykyisestä 6 milj. m³:stä yli kaksinkertaiseksi vuoteen 2020 mennessä.

Nykyisin puubiomassaa korjataan harvennusmetsistä ja avohakkuualoilta hakkuutähteenä ja kantoina. Myös puubiomassan kasvatusta energiaksi saattaa tulla pian ajankohtaiseksi ja jopa kannattavaksi. Lyhyisiin kiertoaikoihin, vesoviin

puulajeihin ja suuriin kasvatustiheiksiin perustuvia energiapuun tuotantomenetelmiä on tutkittu eri puolilla maailmaa. Mm. Ruotsissa on yli 10 000 ha energiapaju- viljelmiä. Suomessa voitaisiin kokeilla energiatuotannossa myös kotimaisia puulajeja.

Näistä harmaaleppä on eräs mielenkiintoisimmista. Se on nuorena hyvin nopeakasvuinen pioneeripuulaji, joka suotuisissa olosuhteissa voi saavuttaa lähes 20 m:n pituuden. Lepikon korjuun jälkeen seuraava sukupolvi uudistuu helposti juuri- ja kantovesoista. Lepän etuna on lisäksi, ettei se ole altis hyönteisten ja nisäkkäiden (myyrät, hirvi, jänikset) aiheuttamille tuhoille, kuten esim. raudus- ja hieskoivu sekä pajut, haapa ja poppelit.

Harmaaleppä on tervalepän ohella ainoa puulajimme, joka kykenee sitomaan ilmakehän vapaata typpeä. Tämän mahdollistaa lepän juurinysträsymbioosi typpeä sitovan Frankia-bakteerin kanssa. Lepällä on lisäksi maata parantava vaikutus helposti hajoavan, runsaasti typpeä sisältävän lehtikarikkeensa vuoksi. Harmaalepän kasvatus tiheänä viljelmänä tuottaa lukuisten tutkimusten mukaan varsin paljon biomassaa. Leppäviljelmä menestyy ilman typpilannoitusta eikä ole myöskään altis tuholaisille.

Pienpuun korjuumenetelmien kehittymisen myötä harmaalepän hyväksikäyttömahdollisuudet ovat parantuneet.

Harmaalepän kasvatusta, kasvatuksen

Kuva. Tiheä harmaalepikkö tuottaa paljon biomassaa. Kuva Seppo Vihanta.

taloudellisuutta ja lepän biomassan tuotosta sekä ravinteiden käyttöä etenkin suonpohjilla pitäisikin tutkia lisää. Suomeen olisikin perustettava pilottiviljelmiä, joilla testattaisiin harmaaleppää energiapuuntuotannossa.

Kari Virtanen

Nikari Oy, Fiskars

Fiskarsissa sijaitseva yritys Nikari Oy valmistaa kokopuisia huonekaluja ja sisustuksia.

www.nikari.fi

LEPÄN KÄYTTÖ PUUSEPÄNTEOLLISUUDESSA

Lepän käyttö huonekalujen raaka-aineena oli yleistä 1700- ja 1800-luvuilla etenkin plastista muotoa ja veistettävyyttä tavoiteltaessa. Ruotsissa leppää käytettiin erityisesti rokokootyylisten huonekalujen raaka-aineena. Suomessa lepän käyttö oli yleisintä Etelä- ja Länsi-Suomen alueilla. 1900-luvulla huonekalujen ja sisustusten tyylivirtaukset eivät suosineet lepän ominaisuuksia ja käyttö loppui lähes kokonaan. Leppää pidettiin lähinnä hyvänä polttopuuna sekä kalan ja lihan savustukseen sopivana.

Omassa puusepäntuotannossani olen ollut kiinnostunut ns. marginaalipuulajeista, joihin myös lepät luetaan. 1980-luvulla ostin tervaleppää tukkeina Kristiinan-Kaskisten alueelta ja sahautin niitä omia käyttökokeiluitani varten. Jouduin lähtemään liikkeelle ikään kuin nollatilanteesta. Lepän käyttöön liittyvää tutkimusaineistoa ei juurikaan ollut saatavilla; lähinnä lyhyitä mainintoja siitä, mihin sitä oli muinoin käytetty.

Leppä on hyvin kiitollinen puu niin sanottuun yläpään harvennukseen. Järeät puut vapauttavat juuristonsa nuorempien käyttöön, koska leppä on myös voimakkaasti juurivesoista versova. Lepän kaato on parasta suorittaa lepotilakaatona lokakuulta helmikuun loppuun. Maaliskuussa leppä alkaa jo kukkia ja silloin juuristoon varastoituneet ravinteet virtaavat runkoon ja oksistoon. Puun solukossa olevat ravinteet vaikuttavat ensisijaisesti puun väriin, mutta myös puun rakenteellisen liikkuvuuteen eli elämiseen.

Lepän kaatoa on kokeiltu myös kesäkaatona, mutta tulokset ovat olleet hyvin kirjavina. Säätilan epävarmuustekijät ovat suuria, sillä sää vaikuttaa lehtien kautta

tapahtuvaan kosteushaihtumiseen. Samoin maaperän vetisyys tekee kesäkaadon usein vaikeaksi ja juuristoa tuhoavaksi.

Myös sahaus olisi hyvä suorittaa talviaikaan. Keväällä kuivaan aikaan tapahtuva sahaus jättää puun värin kirjavaksi, kun nopea pintakuivuminen ei ehdi värjätä puuainesta tasaisen ruskeaksi. Värinmuodostuksen tärkein tekijä on lepässä oleva parkkihappo. Sitä on hyödynnetty muidenkin orgaanisten materiaalien värjäyksessä haluttaessa kauniin ruskeaa väriä. Kun parkkihappoon lisätään rautaa, saadaan syvän mustaa väriä.

Sahauksen jälkeen tapahtuva puutavaran rimoitus ulkokuivaukseen tehdään kuivilla kuusirimoilla. Rimoissa tulisi olla pienet urat, jotta vältytään niin sanotulta ”lattarin” aiheuttamalta tummumiselta. Lepälle on eduksi, jos se voidaan varastoida ulkokuivauksessa vähintään kolme vuotta. Tämän jälkeen se keinokuivatetaan. Paras kuivatustulos saavutetaan höyrykuivauksella, jolloin lepän väri tasaantuu.

Oikealla tavalla suoritettuna kaato – sahaus – varastointi – kuivatus –prosessin tuloksena saadaan kauniin tasaruskeaa puusepänteollisuuden raaka-ainetta. Sen ominaisuuksiin kuuluvat sydänpuun ruskeus ja pintapuun vaaleampi osa sekä vesioksien aiheuttamat kauniit ruusukkeet. Järeimmistä rungoista saadaan kaunista loimuleppää.

Lepän pintakäsittelyssä ovat parhaita ns. kuivuvat rasvahapot, kuten pellavaöljy, unikkoöljy ja kiinanpuuöljy. Öljyjen sisältämä rasvahappo yhdessä lepän parkkihapon kanssa korostaa lepän kaunista ruskeaa väriä, jota Suomessa kasvavissa puulajeissa muutoin esiintyy vähän.

Lepän ominaisuuksista huonekalu- ja sisustuspuuna

Tervaleppä ja harmaaleppä eroavat ominaisuuksiltaan huomattavasti, joten niitä ei voi käsitellä yhteisellä *leppä*-nimikkeellä, kuten esimerkiksi rauduskoivua ja hieskoivua nimitetään pelkästään *koivuksi*. Lepät sopivat tämän päivän tuotantotapoihin erittäin hyvin. Ne ovat kiitollisia materiaaleja myös pientuotantoon ja uniikkimaiseen valmistukseen.

Lepän työstöominaisuudet ovat hyvät, joskus tosin puuainesta voi sisältää teriä tylyttävää hiekkaa johtuen kasvupaikasta. Hyvin kuivattuna leppäpuu liikkuu ja

kieroutuu vähän. Liimattavat rakenteet muodostavat lujia liitoksia. Liimoissa on otettava huomioon, että happamat liimat värjäävät liimasaumat mustiksi.

Tervaleppä on pöytäpintoina erittäin kulutuksenkestävää, jos pintakäsittelyssä käytetään esimerkiksi kylmäpuristettua pellavaöljyä.

Harmaaleppä on ehdottomasti yksi parhaita saunan sisustukseen soveltuvia puuraaka-aineita. Lepät tuovat poikkeavan lisän suomalaisten vaaleiden puiden joukkoon. Se on niin sanotusti kotilämmen puu.

Leppä on myös metsätalouden kannalta tuottoisa puulaji. Sitä käyttävät maksavat mielellään kunnon hinnan, jos saavat laadukasta järeää tukkipuuta. Oikein suoritettut metsänhoitotoimenpiteet tuottavat kaunista metsäluontoa jatkuvan kasvatuksen ja yläpään harvennuksen periaatteilla. Hoitamattomat lepikot tuhoutuvat aika-ajoin ja ovat varsin ikävän näköisiä. Rantalepikoiden rauhoitustoimenpiteitä olisi syytä harkita tapaus- ja paikkakohtaisesti.

Nika Potinkara

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

LEPPÄ KANSANPERINTEESSÄ

Käsittelen tässä esitelmässä leppää kansanperinteessä - miten sitä on perinteisesti käytetty ja millaisia käsityksiä ja uskomuksia siihen on liittynyt. Tarvepuuksi on käytetty lähinnä tervaleppää; siitä on tehty mm. huonekaluja ja ruoka-astioita. Harmaaleppää on materiaalina arvostettu vähemmän, koska se ei hauraana ja helposti lahoavana ole sopinut kovin hyvin käyttöpuuksi. Leppää on kuitenkin käytetty paljon polttopuuna saunassa, leivinuunissa, savuriihessä sekä kalansavustuksessa ja lihanpalvauksessa. Harmaaleppää onkin pidetty parhaana kalan ja lihan savustuspuuna.

Lepän lehtiä on käytetty karjan talvirehuna. Puista katkottiin kesäisin oksia eli lehdeksiä, jotka sidottiin kerpuiksi ja syötettiin talven mittaan lampaille ja muille eläimille. Lepän kuorta, lehtiä ja urpuja on käytetty myös värjäykseen sekä lääkintään, kuten tulehdusten ja haavojen hoitoon. Keväällä lepän urpujen perusteella on ennustettu kesän viljasatoa.

Sana leppä on ennen kansankielessä tarkoittanut verta. Sana viittaakin punaiseen väriin, joka leppäpuuhun ilmaantuu pian puun kaatamisen jälkeen. Epäilemättä juuri tästä punaisesta väristä johtuu, että lepällä on ajateltu olevan maagisia ominaisuuksia. Se on suomalaisessa kansantaikuudessa selvästi suosituin puu, jonka kaikkia mahdollisia osia on käytetty erilaisiin taikoihin.

Leppätaiat ovat liittyneet esimerkiksi lemmennostatukseen, parantamiseen, maanviljelykseen, karjanhoitoon, metsästykseseen, kalastukseen ja erilaisiin töihin. Leppää on käytetty vainajien kylvetyksessä, ja sillä on yritetty karkottaa niin kasvaimia kuin pahoja henkiolentojakin. Leppä suojasi noiduttuihin esineisiin koskijaa, ja oven päälle ripustettu lepänoksa piti poissa syöpäläiset ja pahat henget. Lepällä on voitu myös yrittää aiheuttaa vahinkoa, sillä sen on ajateltu kätkevän pahoja voimia.

Joitakin taikoja varten lepästä tehtiin erityisiä taikaesineitä, leppänukkeja, jotka esittivät ihmisiä tai eläimiä. Ihmisen muotoista leppänukkea rankaisemalla on esimerkiksi yritetty saada varas tuntemaan tuskaa ja palauttamaan varastamansa esineen, ja tallin sillan alle kätketyllä hevosta esittäväällä leppänukella on pyritty siihen, että hevoset menestyisivät uudessa tallissa.

Toholampi 4.8. 2010

Matti Palo

ELBAN LUONTOPOLUN IKILEPIKKO JA LINNUSTO AINUTLAATUISIA SUOMESSA

Elban luontopolku on ainutlaatuinen Suomessa. Polun alkupää sukeltaa ikilepikon läpi! Tuo lepikko on harmaaleppää (*Alnus incana*), osin vanhaa elävää, osin pystykeloja ja osin maapuuta. Kansallispuistoissa olen nähnyt ikimännikköä ja ikikuusikkoa sekä vanhaa sekametsää, mutta ikilepikon olen kokenut elämyksenä vain täällä. Luontopolkua vaeltaessa syntyy eräänlainen satumetsän tunnelma. Sen inspiroima mielikuvitus tuo mukaan metsän tontut, maahiset, peikot ja haltiat eli muinaisen Tapion ohjastaman henkien salaperäisen metsän!

Elban luontopolku kulkee Rummelö-Harbådan Natura 2000-luonnonsuojelualueella. Vanha puusto on säilynyt tuolla parinsadan hehtaarin metsäalueella, koska se oli ennen kaupunkilaisten yhteinen hevos- ja lehmälaidun ja 1970-luvun alkuvuosista lintujensuojelualueena.

Lepikkoon ja maankohoamisrannikolle sopeutunut linnusto ja muu eläimistö viihtyy hyvin alueella. Keväin syksyin niemen rantavedet ovat suosittuja joutsenten ja muiden muuttolintujen levähdyspaikkoja.

Myös aluskasvillisuus on monipuolinen, joten tämä rauhoitusalue edustaa harvinaista luonnon monimuotoisuutta. Lepän juurisienet (mykoritsat) yhteyttävät ilmasta typpeä ja siten hedelmöittävät maaperää, rehevöittävät kasvillisuutta (ks. kansikuvaa) ja lisäävät linnuston monilajisuutta. Kaksi lintutornia palvelee kävijöitä polun varrella.

Kun olen kävellyt luontopolkua, niin siellä jää vahva vaikutelma, että omin silmin melkein näkee maan kohoamisen merestä! Uusia kiviä ja kareja ilmaantuu näkyviin merestä tavan takaa. Myös rannan aidattu ylämaan karjan ja lampaiden laidun laajenee vuosittain. Rannassa on aluksi kaislikkoa, sitten heinikkoa, varvikkoa ja pensaikkoa ennen lepikkoa. Ylempänä ja etäämpänä rannasta alkaa havumetsä.

Siinä sukessio merestä vapautuvan maan metsittymisessä.

Kokkolassa maa kohoaa vajaan metrin vuosisadassa. Matalilla Pohjanmaan rannikoilla tämä ilmiö näkyy paljon Ruotsin puoleista jyrkkärantaista rannikkoa selkeämmin. Itse asiassa tämä maan kohoamisen näkyminen Kokkolan seudulla on ainutlaatuista koko maailmassa. Ilmiö on pohjimmiltaan geologinen. Maa edelleen palautuu jääkauden painosta vanhaan muotoonsa. Maankohoamisella on myös jännittävä ekologinen, liikenteellinen, sosiaalinen, juridinen ja taloudellinen puolensa.

Maan kohoamisen varaan voisi rakentaa mahtavan turistiryvän. Esimerkiksi vaikutukset satamalle ovat olleet konkreettiset. Sitähän on pitänyt siirtää kerran sadassa vuodessa kohti merta. Suurten puulaivojen aikakaudella Kokkolassa ja lähistöllä rakennettiin tuhatkunta valtamerikelpoista laivaa. Laivanrakennus, merenkulku ja tervanvienti toivat tuolloin vaurauden Kokkolaan ja Pohjanmaalle.

Elban luontopolulla on pituutta kolme kilometriä. Polun alaville paikoille on rakennettu pitkospuut, mikä lisää turvallisuutta punkkivaran suhteen. Polun ainutlaatuisuutta lisää sen sijainti aivan Kokkolan keskustan tuntumassa, aivan vuoden 2011 asuntomessualueen takana. Elban nuorisokeskus polun alussa ja lopussa tarjoaa ravintola- ja majoituspalveluja.

Luontopolun opastetauluissa on täydentämisen varaa. Sitä varten Alnus ry järjestää yhdessä Kokkolan kaupungin kanssa kehittämistalkoot maanantaina 6. syyskuuta. Silloin Elban nuorisokeskuksessa järjestettävään Alnus-työpajaan saapuu kuusi maan huippuasiantuntijaa alustamaan luontopolun aihepiiristä. Asiantuntijat yhdessä osanottajien kanssa selvittävät opastetaulujen täydentämisen ja sijainnin tarpeen. Alnus ry:n (www.alnus.fi) järjestämä työpaja 6.9. 2010 on avoin yleisölle.

”Leppä pioneeri metsityksessä – Alnus metsäkulttuurissa!